

A népzene megjelenési formái a magyar zeneszerzésben 1945 és 1967 között

A benyújtott tudományos program a népzene szerepét és értelmezési lehetőségeit vizsgálja a II. világháborút követő bő két évtized magyar zeneszerzésében. Kutatásaim célja az 1945 és Kodály Zoltán halála, azaz 1967 közötti időszakban a népzene klasszikus zenére gyakorolt hatásának föltérképezése, a népzenei hatások megjelenési formáinak rendszerezése. Az ebből kirajzolódó különböző zeneesztétikai és művészetpolitikai törekvéseket a 20. századi magyar zenetörténet és népzene-tudomány összefüggéseiben értelmezem. Vizsgálom a népzenei inspiráció mint zeneszerzői hagyomány folytonosságát, alakváltozásait, fordulópontjait. Készülő disszertációmban a zeneszerző és népzene-kutató Lajtha László 1945 és 1963 közötti alkotóperiódusával foglalkozom. A művekben felismerhető inspirációs források komplexitása rendkívül izgalmas kutatási téma, mivel az összefüggések, kölcsönhatások modellezése a művek jelentéstartalmának számos kevésbé nyilvánvaló, eddig kevésbé tárgyalt aspektusát világítja meg. Lajtha dallamépítésének inspirációs forrásai között fontos szerepet játszik a népzene. Részben ez adott számomra indítást a népzenei hatás vizsgálatának kiterjesztéséhez a korszak zenei életének tágabb köreire, más zeneszerző-generációk tevékenységére is.

Disszertációm eddigi munkálatai során nyilvánvalóvá vált, hogy Lajtha László műveinek inspirációs forrásai között fontos szerep jut a népzene-nek. A zeneszerző ez irányú érdeklődését elsősorban nem népdalfeldolgozásai, illetve ezeknek az Állami Népi Együttes számára áthangszerelt változatai tükrözik. Sokkal izgalmasabb a népzene, mint ihlető forrás megjelenése Lajtha klasszikus zenei műveiben, elsősorban kései vonósnegyeseinek sorozatában, ahol számos népzenei utalás, esetenként konkrét idézet található. Ezeknek a zenei forma kialakításában betöltött szerepe, illetve a hozzájuk társuló asszociációk sokatmondóak Lajtha népzene-felfogását illetően.

A vizsgálódást tanulságos lehet kiterjeszteni a korszakban aktív más komponistákra is. Az 1948-as zsdanovi határozat irányelvei nyomán Magyarországon is egyre erősebbé vált a népzene és a népművészet ideologizálása, amely a Szovjetunió által propagált művészetpolitikai direktíva egyik sarokkövét jelentette. A népzenei tematika beépítése a kompozíciókba elvárásként fogalmazódott meg a hivatalos körök részéről – ráadásul a bartóki-kodályi hagyomány miatt a népzene-re épülő komponálásmódnak különleges szerepe volt. Mindezt nem készült tudományos igényű áttekintés arról, hogy ki, mikor és milyen módon használt fel népzene-t kompozícióiban 1945 és 1967 között, és mindez hogyan viszonyul a korszak magyar és nemzetközi művészetpolitikájához. Kutatási programom részben ezt a hiányt igyekszik pótolni. Nemcsak Lajtha, hanem a népzene-hez szintén sok szállal kötődő Bárdos Lajos, Farkas Ferenc, Járdányi Pál, Kadosa Pál, Ligeti György, Ránki György, Szabó Ferenc, Szelényi István, Szervánszky Endre és Weiner Leó ebben a periódusban írt műveit tekintem át. A felsorolt szerzők mind más és más értelmiségi attitűdöt képviseltek, és ennek megfelelően más viszonyt alakítottak ki az uralkodó rendszerrel, illetve másképpen reagáltak annak változásaira. A művekben felbukkanó népzenei idézetek, népzenei hatások, népzenei elvet tükröző megoldások sokat árulnak el alkotójuk művészetfelfogásáról, zeneesztétikai nézeteiről.

A kutatás várható eredményei több területen is hasznosíthatóak lesznek. A jelenségek feltérképezése során szerzett tapasztalat lényeges segítséget jelenthet az MTA BTK ZTI 20–

21. Századi Magyar Zenei Archívum nagyszabású projektjében vállalt részfeladatom megvalósításához, a négyéves NKFIH-pályázat keretében készülő *Magyarország zenei története* 5. (20. századi) kötete általam megírandó „Népzene-tudomány-történet” fejezetének munkálataihoz. A népzenei hatások jelentőségének élményszerű megismerése fontos háttérismeretekkel járulhat hozzá a témában való elmélyüléshez. Disszertációm szempontjából szintén jelentős adalékokkal szolgálhat a téma kibontása, mivel a kitekintés révén lehetővé teszi Lajtha életművének pontosabb értelmezését.

A program első öt hónapja az alapkutatás elvégzésére nyújt lehetőséget. A kiválasztott zeneszerzők népzenei tárgyú írásainak áttekintése a lehetséges zeneszerzői attitűdök pontos körvonalazását célozza. A műjegyzékek és a korábbi kutatásaim során részben már táblázatba foglalt koncertműsorok és játszottsági mutatók áttekintése, továbbá a releváns kompozíciók műfaj és apparátus szerinti csoportosítása adhat iránymutatást a további kutatáshoz. Ennek eredményeképpen a műfaji preferenciákra, illetve az egyes szerzők népzenei irányú érdeklődésének mértékére derül fény. A népzene-tudomány eredményei, a témáról ekkoriban napvilágot látott leginkább meghatározó kiadványok pl. Kodály Zoltán, Lajtha László vagy Járdányi Pál munkáinak bevonása fontos viszonyítási ponttal gazdagítják a kutatást. A sajtóban megjelent híradások a tudományos és művészeti diskurzuson túl a napi szintű politika és az ideológiává vált népzene kapcsolatának felvázolásában lehetnek segítségemre. Ehhez forrásként elsősorban az *Új Zenei Szemle*, a *Szabad Nép*, a *Népszava* hírközléseire támaszkodhatok.

Az alapkutatás eredményeiről és tapasztalatairól a kutatás első ütemének lezárásaként összefoglaló jellegű tanulmány születik. Ebben összegzem a magyar zenei életben 1945 és 1963 között a népzenei inspiráció jelenlétét, megjelenési formáit, az ehhez kapcsolódó hivatalos ideológiát és a zeneszerzők válaszreakcióit. A 20–21. Századi Magyar Zenei Archívum honlapján vagy a *Magyar Zene* folyóiratban jelenhet meg.

Az MTA BTK ZTI 20–21. Századi Magyar Zenei Archívuma a *Magyarország zenei története* 5. (20. századi) kötetének előkészítésén dolgozik. A kiadványban a népzene-tudományt bemutató fejezetet én készítem. Szintén jelenleg dolgozunk Berlász Melindával közösen Lajtha László összegyűjtött írásai második kötetének szerkesztésén. A kiadvány, mely Lajtha több népzenei témájú írását is tartalmazza majd, várhatóan jövő év közepére nyomdakész állapotba kerül. 2018 júniusában előadást tartok az MTA BTK ZTI 20–21. Századi Magyar Zenei Archívuma által szervezett „Zenéről szólva” című konferencián „Lajtha László írásai a népzene-ről” címmel.

Publikációs tervek:

„A népzene megjelenési formái a magyar zeneszerzésben 1945 és 1967 között”. Összefoglaló jellegű tanulmány a program első ütemének eredményeiről. Tervezett megjelenési hely: a 20–21. Századi Magyar Zenei Archívum honlapja vagy a *Magyar Zene* folyóirat
előadás tartása 2018 novemberében az MTA BTK ZTI 20–21. Századi Magyar Zenei Archívuma által megrendezésre kerülő „Évfordulók nyomában” konferencián „Népzenei hatások Lajtha László vonósnegyeseiben” címmel
2019 tavaszán egy összehasonlító elemzés vagy egyetlen művet elemző esettanulmány megírása

Korábban még nem készült teljességre törekvő összefoglalás arról, hogy a magyar zeneszerzők közül pontosan kik, mikor, hogyan, milyen műfajokban és milyen módon alkalmaztak akár konkrét népzenei idézetet, akár népzenei elveket tükröző anyagot kompozícióikban. Programom az 1945 és 1967 közötti időszakban tapasztalható jelenségeket gyűjti egybe, mely későbbi kutatások, zeneesztétikai vagy műfaj történeti összegzések kiindulópontjául is hasznos lehet. A téma kibontása a kutatócsoportunk által készülő *Magyarország zenei története* előmunkálataihoz és doktori disszertációm megírásához egyaránt fontos adalékokkal járul hozzá.